

© ÅRSBERETNINGEN 2021

MUSEUM LOLLAND-FALSTER

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	s.2
KORT OM MLF - HVEM ER VI?	s.4
STORE DRØMME OG VILDE PLANER	s.10
MADKULTUREL DANNELSE	s.14
VI SPISER I Udstillingen	s.18
ET ÅR MED STORE OMVÆLTNINGER	s.26
PORTRÆT AF HIMMELMESTEREN	s.35
SOUTH BALTIC MANORS	s.36
FORHISTORISKE IDENTITETER	s.40
MENNESKETS VERDEN	s.43
BRUGERUNDERSØGELSER 2021	s.46
KØKKENER TIL STORE OG SMÅ	s.51
VI EFTERUDDANNER OS	s.55
FUNDRAISING OG SPONSORER	s.57

FORORD

Af Michael Fagerlund og Ulla Schaltz

Samlingerne er hjertet i et museums virksomhed. Hver eneste genstand indgår i dem, fordi den fortæller en lille historie. Flintvåben, et stykke værktøj, en mønt eller et smykke har selv en historie og fortæller en historie, måske om sin ejer eller den håndværker, der har skabt det, eller om den tid, det stammer fra. Som umiddelbare kilder til vores fortid er genstandene helt centrale, når vi skal forstå den store fortælling og dermed noget væsentligt om os og vores samtid. For den arv fra fortiden, som vi bringer med os, danner baggrund for de vilkår og værdier, den tænkemåde, som vi møder vores omverden med. Som dem, der har til opgave at forske i og formidle denne fortid, er museerne derfor en vigtig, ja i det lange perspektiv ligefrem samfundskritisk institution. Og intet er mere vigtigt for løsningen af disse opgaver end samlingerne. Uden dem er der de facto ikke noget museum!

Museum Lolland-Falster tager vare på en af de største og rigeste samlinger uden for København. De arkæologiske udgravninger i forbindelse med den faste forbindelse under Femern Bælt har yderligere tilført den mange tusind genstande. Med dette udgangspunkt

må vilkårene for forskning og formidling derfor siges at være de bedst tænkelige for museets medarbejdere og andre interesserede. Til gavn og glæde for alle borgere på vores øer.

Imidlertid befinder samlingerne sig under alt andet end hensigtsmæssige forhold. Stuvet ind på svært tilgængelige lofter eller i lånte haller, hvor det er mere end vanskeligt at styre temperatur og luftfugtighed. Hvor der ikke rigtig er helt styr på risikoen for brand eller vandskade. Og hvor håndteringen, for eksempel når en genstand skal bruges i en udstilling eller studeres i et forskningsprojekt, både er tidkrævende og besværlig.

Ligesom forskning og formidling er bevarelsen af vores kulturarv en kerneopgave, defineret i museumsloven, og bestyrelsen har derfor besluttet, at der som en del af planerne for et nyt museum i Nykøbing skal opføres en magasinbygning. Bygningen skal kunne rumme de genstande, der ikke på den ene eller anden måde skal indgå i udstillingsbygningen. Den skal være fremtidssikret, således med et meget lavt energiforbrug, indrettet så tunge løft og uhenigtsmæssige arbejdsstillinger undgås,

og placeret så rystelser fra tung trafik, vandindtrængen og alle øvrige, tænkte risici så vidt muligt kan elimineres.

For tiden er museet i dialog med Guldborgsund og Lolland kommuner om medfinansiering og placering. Samtidig arbejdes der ud fra en allerede gennemprøvet model på, hvordan den helt konkrete udformning af Museum Lolland-Falsters magasinbygning skal være. Indtrykket er, at der hele vejen rundt er forståelse for vigtigheden af at få bragt forholdene for de samlinger, museet råder over, op på et niveau, der svarer til deres høje værdi. Så det er vores håb, at der inden for længe kan tages det første spadestik til løsningen af denne meget lavpraktiske, men særdeles vigtige opgave.

Michael Fagerlund,
Bestyrelsesformand

Ulla Schaltz,
Museumsdirektør

“For den arv fra fortiden, som vi bringer med os, danner baggrund for de vilkår og værdier, den tænkemåde, som vi møder vores omverden med.”

MUSEUM

HVEM ER VI?

Af Ulla Schaltz

Museum Lolland-Falster er et museum med en gammel historie. Vi er Lolland-Falsters kulturhistoriske museum, og det er derfor vores fornemste opgave at indsamle, bevare og videregive de gode historier om vores egn i Danmark. Det har vi gjort i mere end 130 år.

Museum Lolland-Falster er ét blandt cirka 100 statsanerkendte museer i Danmark. Vi arbejder derfor efter den danske museumslov. Loven har til formål at sikre landets kulturarv og udvikle betydningen af kulturarven i samspil med verden omkring os. Vi har i den forbindelse en række opgaver: gennem indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling skal vi som museum aktualisere viden om kulturarv og gøre denne tilgængelig og vedkommende. Vi skal ligeledes udvikle anvendelse og betydning af kulturarv for borgere og samfund og ikke mindst sikre kulturarv for fremtidens anvendelse. Det vil sige, at Museum Lolland-Falster med sine mere end 50 medarbejdere har en stor og vigtig opgave.

Museet har fire udstillingssteder på Lolland-Falster. Hver især fortæller de forskellige historier, som tilsammen giver et bud på et helhedsbillede. På hjørnet af Torvet i Nykøbing Falster ligger byens museum i gamle, fredede bygninger. I stueetagen ligger den historiske Restaurant Czarens Hus.

Stedet blev besøgt af den russiske Zar Peter den Store i 1716. I museet viser vi udstillingen Museum Obscurum – på grænsen til virkeligheden. Her kan man også købe ind i Den gamle Købmands-handel og besøge Turistinformationen.

På Reventlow-Museet Pederstrup fortæller vi historien om en af rigets mægtige statsmænd, nemlig C.D.F. Reventlow, som var en af den danske oplysningstids store reformmænd. C.D.F.s gamle hjem er omkranset af en smuk park med et ridehus, som lejlighedsvis rummer kunstudstillinger.

Ved de smukke søer i Maribo ligger De Gamle Huse, Maribos frilandsmuseum. Her findes 16 bygninger, som hver især fortæller om livet på landet i 1700-1900-tallet på Lolland-Falster. I De Gamle Huse kan gæsterne bruge alle sanser gennem en lang række af aktiviteter, som de kan prøve eller blive en del af under besøget.

På Banegårdspladsen i Maribo ligger den store museumsbygning med udstillingen om stenalderpiggen Lola. Gennem Lolas øjne oplever vi livet i stenalderen. Udstillingen viser genstande fra de store udgravninger forud for anlæggelsen af tunnelen til Tyskland. Museet bor sammen med byens turistbureau. Derudover kan man besøge Maribos gamle klosterruin ved siden af Domkirken og

få mere at vide om klostrets historie. Museet er andet end udstillingsstederne. Museets medarbejdere udfører en lang række opgaver rundt omkring på Lolland-Falster. Man kan møde dem til byvandring, foredrag og aktiviteter. En vigtig del af museets lovbundne opgaver er arbejdet med at bevare den faste kulturarv. Museet bidrager aktivt til at få vores kulturarv bevaret eller, hvis det ikke er muligt, så at dokumentere det tabte gennem registreringer og arkæologiske udgravninger. I de senere år har museets arkæologer gennemført en af Danmarkshistoriens allerstørste udgravninger, nemlig forarbejdet til tunnelen mellem Danmark og Tyskland, som i disse år anlægges.

Museum Lolland-Falster arbejder gerne sammen med en lang række samarbejdspartnere for at bevare og formidle vores kulturarv. Derfor er museet aktivt i samarbejde med kommunerne samt

flere forskellige foreninger lokalt, nationalt og internationalt om en række opgaver. Lolland-Falster ligger som et brohoved i Østersøen mod Europa, og derfor deltager museets medarbejdere også i en række internationale netværk, som samarbejder om at sætte kulturarven på dagsordenen.

Som statsanerkendt museum får vi driftstilskud fra stat og kommuner, hvilket skal sikre, at vi kan opfylde museumsloven. Det betyder, at vi kan gøre historien om Lolland-Falster nærværende for alle. Den gode historie fortæller vi gennem udstillingssteder, artikler, bøger, foredrag, byvandring, på hjemmeside og øvrige digitale medier samt i pressen. Museet giver borgere og turister mulighed for at være med på mange måder.

BRUG OS, FOR VI VIL GERNE VÆRE DIT MUSEUM!

De gamle huse i Maribo

MUSEUM

WHO ARE WE?

Museum Lolland-Falster is a relatively new museum with a long history. We are the cultural history museum of Lolland-Falster and thus it is our premier task to tell, preserve and pass on the good stories about our part of Denmark. We have been doing this for more than 130 years.

Museum Lolland-Falster is one of about 100 government-approved museums in Denmark. We therefore work under the Danish Museum Act. The object of the Museum Act is to safeguard the cultural heritage of Denmark and further the significance of our cultural heritage in interplay with the surrounding world. In this connection, we have a number of tasks: By collecting, registering, preserving, researching and disseminating, we as a museum must continually update knowledge about cultural heritage, making it accessible and relevant,

furthering the use and significance of cultural heritage for citizens and society, and, not least, safeguarding cultural heritage for future use. This means that Museum Lolland-Falster with its more than 50 employees has a big, and important task to carry out.

The museum has four exhibition sites on Lolland-Falster. Each of them with different stories to tell, which combine to create an overall picture. Listed, old buildings on the corner of the town square in Nykøbing Falster house the local museum. The ground floor features the historical Restaurant Czarens Hus (the Tsar's House). This place was visited by Russian Tsar Peter the Great in 1716. The exhibit in the museum is Museum Obscurum. Here, you can also shop in Den gamle Købmandshandel (The Old Grocer's Shop) and visit the Tourist Information.

At the Reventlow-Museet Pederstrup, we tell the story about C. D. F. Reventlow, one of the most influential statesmen in Denmark, who was one of the great reformers during the Danish Enlightenment era. The old home of C. D. F.'s is set in a stunning park with an indoor riding arena, which occasionally features art exhibitions etc.

The Open-Air Museum, De Gamle Huse, is located by the beautiful Maribo lakes. Here, 16 different buildings each tell a story about life in the country from the 1700s through the 1900s on Lolland-Falster. At De Gamle Huse, we offer visitors the opportunity to use all their senses during their visit. A whole string of activities is available for the visitors to try out or participate in when they visit.

At Banegårdspladsen in Maribo is the large museum building with the exhibition about the Stone Age girl Lola. Through Lola's eyes we experience life in the Stone Age. The exhibition shows objects from the large excavations prior to the tunnel to Germany. The museum shares the building with the local Tourist Information. It is also possible to visit the old convent in Maribo situated next to the cathedral and learn more about its history.

The museum is more than just its exhibits. The museum staff organize a great variety of activities across Lolland-Falster. You can meet them at town walks, talks, and interesting activities. As an important part of the museum's statutory tasks, we play an active role in preserving our permanent cultural

heritage or, if this is not possible, we help document it, for instance through archaeological excavations. In recent years, the museum's archaeologists are working on one of the most comprehensive excavations ever undertaken in Denmark: The preliminary work ahead of the construction of the planned tunnel between Denmark and Germany.

Museum Lolland-Falster is happy to work with many different partners in order to preserve and disseminate our cultural heritage. With this in mind, we collaborate actively with municipalities and several associations locally, nationally and internationally on a number of tasks. As Lolland-Falster is located as a bridgehead in the Baltic Sea towards Europe, we also participate in several international networks that collaborate on putting cultural heritage on the agenda.

As a government-approved museum, we receive grants towards running costs from both government and municipalities, to ensure that we can comply with the requirements of the Danish Museum Act. This enables us to present the story about Lolland-Falster in an interesting way to everybody. We use several platforms to communicate the good story: Exhibition sites, articles, books, talks, town walks, website, digital media etc. The museum's activities give both residents and tourists many different opportunities to join in.

PLEASE USE US – WE WANT TO BE YOUR MUSEUM!

WER SIND WIR?

Museum Lolland-Falster ist ein vergleichsweises neues Museum, aber es hat eine lange Geschichte. Wir sind das kulturhistorische Museum der Inseln Lolland und Falster und unsere wichtigste Aufgabe besteht darin, die guten Geschichten unserer Gegend zu erzählen, zu bewahren und weiterzugeben. Das tun wir seit mehr als 130 Jahren.

Das Museum Lolland-Falster gehört zu den 100 staatlich anerkannten Museen in Dänemark, weshalb wir gemäß dem dänischen Museumsgesetz arbeiten. Ziel des Gesetzes ist es, das kulturelle Erbe des Landes zu sichern und seine Bedeutung in unserer heutigen Welt zu vermitteln. In diesem Zusammenhang haben wir zahlreiche Aufgaben zu erfüllen: Durch das Sammeln, Registrieren, Bewahren, Erforschen und Vermitteln erwerben wir als Museum neues Wissen über das Kulturerbe machen es zugänglich und sensibilisieren Bürger und die Gesellschaft für das kulturelle Erbe und seine Bedeutung. Dies sicher letztlich auch dessen Bewahrung für die Zukunft. Das bedeutet, dass dem Museum Lolland-Falster mit seinen mehr als 50 Mitarbeitern eine wichtige und interessante Aufgabe zukommt.

Das Museum betreibt vier Ausstellungsstätten auf Lolland und Falster. Jede einzelne erzählt die unterschiedlichen Geschichten, welche dann zusammen

ein gemeinsames Bild ergeben. Gleich am Marktplatz in Nykøbing-Falster liegt das städtische Museum, das in denkmalgeschützten alten Gebäuden untergebracht ist. Im Erdgeschoss befindet sich das historische Restaurant Czarens Hus (Das Haus des Zaren), dem der russische Zar Peter der Große im Jahr 1716 einen Besuch abstattete. Im Museum wird die Ausstellung Museum Obscurum - an der Grenze der Realität gezeigt. Hier finden Sie auch Den Alten Kaufmannsladen, der zu einem Einkauf wie anno dazumal einlädt, und die Touristeninformation.

Im Reventlow-Museum Pederstrup vermitteln wir die Geschichte eines der mächtigsten Staatsmänner des Landes, C.D.F. Reventlow, der zu den großen Reformern der dänischen Aufklärungszeit gehörte. Der alte Wohnsitz von C.D.F. Reventlow ist von einem schönen Park umgeben, in dem sich auch eine Reithalle befinden, in der gelegentlich Kunstausstellungen u. a. gezeigt werden.

An den schönen See in Maribo liegt das Freilichtmuseum. Es umfasst 16 Gebäude, die vom Leben auf dem Lande auf Lolland und Falster im 18., 19. und 20. Jahrhundert erzählen. Das Freilichtmuseum ist ein Museum, das im Rahmen zahlreicher Aktivitäten, an denen sie während ihres Besuchs teilnehmen können, mit allen Sinnen erfahren werden kann.

Auf dem Bahnhofsplatz in Maribo, befindet sich das große Museumsgebäude, mit der Ausstellung über das Steinzeitmädchen Lola. Durch Lolas Augen erleben wir das Leben in der Steinzeit. Die Ausstellung zeigt Objekte, aus den großen Ausgrabungen vor dem Tunnel nach Deutschland. Auch die Touristeninformation ist hier untergebracht. Besuchen Sie auch das alte Kloster in Maribo, neben der Domkirche und erfahren Sie dort mehr über dessen Geschichte.

Das Museum hat noch sehr viel mehr als seine Ausstellungsstätten zu bieten. So arrangieren die Mitarbeiter zahlreiche Aktivitäten in der Region. Sie können ihnen beispielsweise bei Stadtführungen, Vorträgen, interessanten Aktivitäten begegnen. Zu den wichtigsten, gesetzlich festgelegten Aufgaben des Museums gehört auch der aktive Einsatz zur Erhaltung des festen Kulturerbes. Wir tragen aktiv dazu bei, unser kulturelles Erbe zu bewahren oderfalls dies nicht möglich ist – das verlorene z. B. durch archäologische Ausgrabungen zu dokumentieren. In den letzten Jahren haben die Archäologen des Museums eine der größten Ausgrabungen in der dänischen Geschichte durchgeführt – die Vorarbeiten für den geplanten Tunnel zwischen Dänemark und Deutschland.

Im Rahmen der Erhaltung und Vermittlung unseres Kulturerbes arbeitet das Museum Lolland-Falster gerne mit einer Reihe von Kooperationspartnern zusammen. So lösen wir zahlreiche Aufgaben in aktiver Zusammenarbeit mit der Gemeinde sowie mehreren

verschiedenen Vereinigungen auf lokaler, nationaler und internationaler Ebene. Lolland-Falster bildet einen Brückenkopf in Richtung Europa in der Ostsee, weshalb wir auch Teil einiger internationaler Netzwerke sind, die den Fokus auf das kulturelle Erbe richten.

Als staatlich anerkanntes Museum erhalten wir Zuschüsse von Staat und Kommunen, die gewährleisten sollen, dass wir unsere gesetzlich festgelegten Aufgaben erfüllen können. Das bedeutet, dass wir die Geschichte von Lolland und Falster allen interessierten Menschen zugänglich und gegenwärtig machen können. Die interessanten Geschichten vermitteln wir auf mehreren Plattformen: Ausstellungen, Artikel, Bücher, Vorträge, Stadtführungen, Website, digitale Medien u. a. m. Die Aktivitäten des Museums bieten Bürgern und Touristen die Möglichkeit, sich auf vielfältige Weise zu beteiligen.

BESUCHEN SIE UNS UND NUTZEN SIE UNSERE ANGEBOTE, DENN WIR MÖCHTEN GERNE IHR MUSEUM SEIN!

Begklumpen i Lola-udstillingerne

STORE DRØMME OG VILDE PLANER

Af Ulla Schaltz

Museum Lolland-Falster har mange store og vigtige projekter i støbeskeen i de kommende år. De næste fem til ti år bliver utroligt spændende år for museets medarbejdere og museets brugere og gæster. Der arbejdes hårdt på projekterne og på at få de fornødne kompetencer til at løse dem.

I disse år arbejder vi på at få opført en ny museumsbygning på havnen i Nykøbing. Det nye museum indgår i det storstilede havneprojekt, som Guldborgsund Kommune har bedt arkitektfirmaet C.F. Møller om at tegne. Det er planen, at bygningen skal ligge smukt midt på havnefronten og rumme nye udstillinger, formidlingsfaciliteter, værksteder, spisested og kontorer. Museets nuværende bygning på byens torv oven på restaurant Czarens Hus er for lille og utidssvarende. Fortællingerne om Lolland-Falsters historie fortjener en større, bedre og mere moderne ramme. Projektet er meget stort. Vi skal fundraise flere hundrede millioner kroner, men heldigvis har Guldborgsund Kommune lagt de første 20 millioner. Det er et projekt, som kan tage op imod ti år at realisere.

En udløber af projekt Nyt Museum er at bygge et nyt og moderne magasin, der giver optimale forhold for museets store samling. Siden 2015 har museets medarbejdere arbejdet med en stor

samlingsgennemgang med henblik på at skabe overblik og udskille ikke relevante genstande af samlingen. De nuværende magasinforhold lever ikke op til gældende standard, og derfor er det af største vigtighed at få et nyt magasin og samle samlingen der. Der vil være en række faciliteter i bygningen, herunder registreringsværksted, klarlægning af genstande til magasinering og forskellige faciliteter til museets arkæologiske virksomhed. Magasinet, der kan rumme hele samlingen og tilvæksten i flere årtier frem, bliver et standardmuseumsmagasin med passiv klimastyring og forskellige energibesparende foranstaltninger.

De to projekter, nyt museum på havnen i Nykøbing og nyt magasin, ses under et og går under navnet projekt Nyt Museum Lolland-Falster.

Et andet nyt og udfordrende projekt er et formidlingscenter om Nakskov by og fjord i havnebygningen i Nakskov. Museum Lolland-Falster har ikke tidligere haft base i Nakskov. Det har vi altid været kede af, da Nakskov er en by med en interessant og væsentlig historie både nationalt og internationalt. Nu kommer det endelig til at ske. Museum Lolland-Falster er blevet en del af Nakskov 2030 projektet, som er støttet af A. P. Møller, RealDania og Lolland

Kommune. I skrivende stund planlægges formidling både i havnebygningen og i det omkringliggende landskab. Vi forventer at være klar i 2024, og herefter vil Museum Lolland-Falster have en fast base i Nakskov med en masse god formidling og aktiviteter både om Nakskov by og fjords historie og om naturen i området.

Sideløbende med ovenstående store projekter arbejder museets medarbejdere med helhedsplaner for både De Gamle Huse, Maribos frilandsmuseum og Reventlow-Museet Pederstrup. Begge steder skal føres ind i fremtiden med nye formidlingsformer og istandsættelse af bygninger og grønne områder.

På Stiftsmuseet i Maribo kommer en række udstillinger, hvor vi blandt andet tager fat på Maribos historie. Stiftsmuseet bliver også det sted, hvor vi kommer til at afprøve forskellige former for udstillingssprog. Der er med andre ord rigtig meget at se frem til i de kommende år, både for publikum og museets medarbejdere.

Det nye museum indgår i det storstilede havneprojekt, som Guldborgsund Kommune har bedt arkitektfirmaet C.F. Møller om at tegne.

MADKULTUREL DANNELSE

Af Asmus Gamdrup og
Vibeke Knöchel Christensen

Som en del af projektet EGN Lolland-Falster indgår et samarbejde mellem projektet og den lokale erhvervsskole CELF, hvor vi arbejder på, at kokkeelever og ernæringsassistentelever på Lolland-Falster også tilegner sig en styrket forståelse af lokalområdets madkulturelle arv og råvaremæssige potentialer samt får konkret kendskab og bedre forbindelse til områdets lokale madproducenter. Alt sammen med den forhåbning, at de elever, der i fremtiden kommer til at arbejde som kokke og ernæringsassistenter, hvad enten det er lokalt eller uden for Lolland-Falster, er stolte ambassadører for områdets madkultur og gode råvarer.

Initiativet til samarbejdet med CELF tager afsæt i selve formålet med EGN Lolland-Falster. Her har vi et erklæret ønske om at "øge og rodfæste bevidstheden om og stoltheden over egnsspecifikke råvarer, madhistorie og madkultur, således at lokalt ejerskab og fællesskab styrkes". EGNs primære målgruppe er børn og unge i aldersgruppen 10-25 år i erhvervs- og grundskoler, hvorfor samarbejdet med CELF naturligvis er oplagt.

EGN vil vække målgruppernes nysgerrighed og give indsigt i lokalområdets mangfoldige madkultur og historien bag. Netop fællesskaberne og stolt-

heden over den lokale madkulturs potentialer er beskrevet som drivkraften for aktiv deltagelse i projektet.

Ønsket og forhåbningen til samarbejdet med CELF er, at Museum Lolland-Falster med EGN-projektet kan bidrage til, at eleverne øger deres bevidsthed om de potentialer, der ligger i de lokale råvarer og den lokale madkultur. Et øget kendskab og interesse herfor giver grobund for, at eleverne kan agere som EGN-ambassadører, og ikke mindst ambassadører for Lolland-Falster i fremtiden.

I praksis

Den praktiske del af undervisningen og ture til producenter varetages af museets samarbejdspartnere i EGN-projektet, nemlig madhistorikeren Asmus Gamdrup, gastrofysikeren Louise Beck Brønnum og kok Peter Nøhr, som alle er medejere af madudviklingsfirmaet KOST.

Helt konkret har EGN-projektet i et meget positivt samarbejde med to CELF-faglærere udviklet korte undervisningsforløb, hvor vi kobler områdets madhistoriske arv og nutidige producenter sammen og giver nogle helt konkrete anvisninger til, hvordan eleverne kan arbejde praktisk med lokal madkultur.

EGN vil vække målgruppernes nysgerrighed og give indsigt i lokalområdets mangfoldige madkultur og historien bag.

Det har vi gjort gennem en kombination af teoretisk og praktisk klasseundervisning samt ture ud til producenterne.

Undervisningsforløbene tager udgangspunkt i de overordnede emner, som EGN-projektet arbejder med: kystmad, frugternes land, vildt mad og jordens fedme, som er udviklet til at passe ind i det eksisterende pensum for erhvervsskoleeleverne. Rammerne er således defineret af uddannelsens kompetencemål, mens indholdet er EGNs bud på, hvordan man kan koble kompetencemålene med lokalområdets madkulturelle arv og aktuelle fødevarerproduktion. Forløbene er løbende blevet evalueret i samarbejde med faglærerne på CELF og tilrettet i form og indhold.

Grundet covid-19 har undervisningsforløbene taget en lidt anden form end oprindeligt tiltænkt og i flere tilfælde blevet en blanding af online-undervisning og fysisk tilstedeværelse. Begge formater har dog vist sig at fungere godt.

Undervisningsforløb

Grundet covid-19 kom vi først i gang med det første CELF-undervisningsforløb i det sene efterår 2020. Emnet var korn og områdets fede jord med oplæg om surdej, mikroorganismer og

mikroorganismernes stedstilknytning, om områdets madhistoriske arv og om terroir-effekt i og smagen af et sted. Dertil et oplæg fra bager Marc Pabst om bageriet i Maribo og praktisk bagerhåndværk, specifikt fokuseret på områdets lokale, historiske kager som palmekager og svupsækker. Forløbet sluttede med, at eleverne gik i køkkenet og bagte forskellige kager, som vi efterfølgende smagte på i fællesskab, mens der livligt blev diskuteret smag og madkultur.

I foråret 2021 afholdtes to undervisningsforløb på CELF, et med kokkeeleverne og et med ernæringsassistenteleverne.

Kokkeelevernes undervisningsforløb handlede om 'dansk/fransk gastronomisk udvikling' og blev gennemført i samarbejde med faglærer Jesper Kaad. Forløbet bestod af oplæg om dansk-franske gastronomiske traditioner, lokal råvarehistorie og terroir-effekt. Eleverne fik stillet opgaven at udvikle en helt ny ret, en 'nationalret fra Lolland-Falster', inspireret af lokal geografi, begivenheder eller lokale personligheder, ligesom man kender det fra fransk gastronomi.

Madkultur og gode råvarer

Retten skulle selvfølgelig udvikles på lokale råvarer. Eleverne skulle færdigudvikle og præsentere retterne og begrunde deres valg og tilknytningen til lokalområdet. Resultatet var mange opfindsomme retter og et stort engagement fra de 16 kokkeelever, der deltog.

Ernæringsassistenternes forløb gennemførtes i samarbejde med faglærer Gitte Koch og handlede om madspild, kostråd og grøntsagsretter. Her skulle 18 elever udvikle en lokal, vegetarisk hovedret fra start til slut. Formålet med opgaven var at reflektere over bæredygtighed, lokal stedstilknytning og de nye kostråd og på det grundlag udvikle en vegetarisk hovedret i sæson og med et lokalt mindset. Råvarevalget skulle tage udgangspunkt i de producenter, som er en del af Muld Lolland-Falsters netværk. Forløbet inkluderede oplæg om madspild, lokal råvarehistorie og sæson i historisk perspektiv foruden et oplæg om at udvikle vegetariske opskrifter.

Eleverne fik stillet opgaven at udvikle en helt ny ret, en 'nationalret fra Lolland-Falster', inspireret af lokal geografi, begivenheder eller lokale personligheder.

Besøg hos producenter

EGNs første producentbesøg fandt sted i efteråret 2020 med fokus på Lolland. Der blev fulgt op på undervisningsforløbets indhold om madkulturel arv og terroir under et besøg hos Pabst Bakery i Maribo, hvor Marc Pabst talte om bagerhåndværk og lokale traditioner. Derefter gik turen forbi Lollandsgrisen på det vestlige Lolland og sluttede af hos Den Grønne Verden på Søllestedgaard, hvor alle gik i marken og høstede grøntsager og lavede mad over åben ild på basis af dagens råvarer og øvrige input.

EGNs anden tur i efteråret 2021 fokuserede på Falster. Her skulle eleverne indsamle råvarer hvert sted, vi besøgte, hvormed de med udgangspunkt i lokalområdets producenter og råvarer skulle udvikle retter den følgende dag. Turen startede hos Slotsbjerg Biavl, hvor vi lærte om honningproduktion, og hvordan netop smagen i honning har lokale særpræg. Derfra gik turen videre til Lammehave, hvor landmand Jakob Isling Jørgensen fortalte om, hvordan det er at være landmand på Falster. Jakob holdt desuden oplæg om de gamle korn- og grøntsagssorter og om givtigheden af et direkte samarbejde mellem landmand og restauratør, eksemplificeret i samarbejdet mellem Lammehave og Pomle Nakke Traktørsted. Denne kobling blev yderligere fulgt op af et oplæg fra Christoffer Brink fra Pomle Nakke. Efter et besøg på Hesnæs Havn og endnu et oplæg om udviklingen der, sluttede turen hos Lolle Frugt til en snak om Lolland-Falsters lange tradition for frugtavl og de særlige geografiske kvaliteter, der

ligger til grund herfor. Den efterfølgende dag udviklede alle eleverne, både ernæringsassistenter og kokkeelever, deres bud på særlige retter med afsæt i lokalområdet og det, de havde lært.

Læring og fremtid

Det har været meget opløftende at opleve, hvordan faglærere og elever har taget mod vores projekt. Det har også fungeret som central læring for EGN, og dermed også museet, i tilgangen til, hvordan et samarbejde bedst skrues sammen. Det har været givtigt at arbejde direkte med faglærerne for kokke- og ernæringsassistentuddannelsen. De har været særdeles initiativrige og konstruktive og taget aktivt imod alle forslag, vi er kommet med. Desuden har faglærerne en meget konkret forståelse af, hvilke læringsmål de skal opfylde samt elevernes niveau, hvilket er nyttigt i udviklingen af og sikringen af relevans i ovennævnte forløb.

Vi vil også det kommende år fortsætte samarbejdet med CELF. Vellykkede samarbejder afføder altid tanker om fremtidige muligheder. Således kunne det være interessant at undersøge, om ikke også EGN-projektet kan bidrage yderligere til at styrke samarbejdet mellem CELF og folkeskole via deltagelse af CELF-elever i aktiviteter med folkeskolen. Således at de to institutioner kobles, og det for folkeskoleeleverne tydeliggøres, hvad CELF kan tilbyde af spændende undervisningsforløb; i den forhåbning at understøtte en positiv forbindelse mellem folkeskolen og erhvervsskolerne og således øge søgning til ungdoms- og erhvervsuddannelserne. Denne tanke er derfor en del af

planerne for folkeskoleundervisningsforløbene i 2022 med inddragelse af CELF-elever som medundervisere hvis muligt.

I EGN-projektet ser vi flere muligheder for fremtidigt samarbejde med CELF. Måske kan CELF-eleverne drive en køkkenhave ved De Gamle Huse, Maribos frilandsmuseum. CELF-elever kan involveres i 'Til middag hos-koncepterne' i fremtiden, eller CELF-elever kan involveres i vores Madkulturlaboratorium i Czarens Hus?

Madkulturlaboratoriet i Czarens hus

VI SPISER I Udstillingen

Af Vibeke Knöchel Christensen

EGN Lolland-Falster er et madkulturprojekt, som tager afsæt i madens evne til at samle, understøtte og styrke den fælles tilknytning, samhørighed og stolthed med udgangspunkt i Lolland-Falsters rige madkultur. EGN er forankret i både historien, nutiden og fremtiden. EGN er for alle!

Det er vores mantra på Museum Lolland-Falster, når vi arbejder med og i projektet EGN Lolland-Falster. Og hvordan gør man så det? Hvordan knytter man madkultur med museumsbesøg på en måde, som ikke blot giver vores gæster en god oplevelse, men også giver os som fagpersoner og formidlere det kick, der gør, at vi bliver endnu stærkere og bedre i vores kontakt med gæsterne?

I EGN har vi haft flere formidlingstiltag i kikkerten ud fra en tanke om, at vi ikke kan skære alt over én kam. Hvis vi skal nå forskellige målgrupper, så er det nødvendigt at arbejde med forskellige formidlingsmetoder.

Aktiviteter for børn og familier

Til skolebørn i folkeskolen har vi udbudt undervisningsforløb, hvor vi ikke blot har formidlet om gamle retter og råvarer, men også har stået i køkkenet med børnene og lært dem at tilberede råvarerne for derefter i fællesskab at spise resultatet. Undervejs har snakken

været livlig og spørgsmålene engagerede. Responsen fra både elever og lærere har været positiv i en sådan grad, at vi har haft svært ved at leve op til efterspørgslen på vores undervisningstilbud. Dog har vi også undervejs måttet sande, at den geografiske placering af de udbudte forløb gør en forskel for, om folkeskolerne kan deltage på grund af den meget dårlige dækning med offentlig transport her på Sydhavsoerne. Det er naturligvis noget, som vi har in mente ved fremtidige tilbud til folkeskolen, ligesom ved fremtidige projekter.

For familierne har vi afholdt såkaldte Åbne Madlaboratorier i vores nye køkken i Czarens Hus i Nykøbing Falster såvel som ude i lokalområdet. Emnerne har så vidt muligt fulgt undervisningsforløbenes emner: Kystmad, Frugternes Land samt Julebag. Også her har interessen for deltagelse været fin, om end vi har været en smule underlagt de gældende covid-19-restriktioner og den forsigtighed, vores gæster dermed også naturligt har udvist ved besøg på museet.

Anderledes frit var det, da vi inviterede familier til kryddersalt-workshops i forbindelse med de øvrige Sommersjov-aktiviteter i De Gamle Huse – Maribos frilandsmuseum hen over sommeren. Det var en festlig work-

En fjerdeklasse prøver kræfter med at filetere hornfisk

shop, som passede alle aldre fra de ældste til de yngste. Alle kunne være med til at plukke løvstikkeblade, tørre og knuse dem og dermed få deres eget glas kryddersalt med hjem. Undervejs var der plads til hyggelige samtaler om, hvordan krydderurter dengang som nu har deres plads i madlavningen, og hvordan man hjemme ofte har adgang til flere velsmagende vilde krydderurter, end man lige regner med.

Aktiviteter for voksne

I forbindelse med EGN har vi ligeledes haft mulighed for at udvikle og afprøve et helt nyt formidlingskoncept igennem 2021: Vores Til middag hos-arrangementer.

De går i al sin enkelhed ud på at invitere vores gæster ind til et måltid, som tager udgangspunkt i historiens og datidens råvarer og klassiske madretter og gennem duft og ikke mindst smag formidler fortællingen om hine tiders levevis, samfund, befolkning og meget mere. Der er tale om flere meget forskellige mad- og historieevents, som trods

forskellene er bygget over samme skabelon.

Vi bruger udstillingsstedets eksisterende fokus/hovedperson/fortælling. Vi benytter udstillingsstedets rammer til at etablere en vej ind i fortællingen og historien. Vi sammensætter en menu baseret på samtidens råvarer/opskrifter, dog med en tilpasning og nytænkning, som appellerer til nutidige gæner. Dette med en forståelse for, at få af os i dag har lyst til at betale for at få serveret sulevælling og fedtemadder.

Eventstørrelsen holdes nede, så vi kan skabe en eksklusiv og nærværende oplevelse, hvor der er plads til den enkelte gæst og de spørgsmål og dialoger, der måtte opstå i løbet af aftenen. Vi benytter os af to eller flere inspektører til at formidle historierne undervejs og skaber således en naturlig og indlevende dialog i fortællingen, som i højere grad inddrager publikum i at deltage med egne oplevelser og tanker.

Vi bruger lokale kokke, råvarer og produkter sådan, at vi gennem både brug og omtale kan arbejde på et andet af EGNs projektmål: at understøtte den positive udvikling i lokalområdet omkring fødevarer- og destinationsudvikling. Kort sagt gør vi vores gæster opmærksomme på de mange gode producenter og produkter, Lolland-Falster har at byde på!

Udsolgte events

Og det virker! Vi har helt fra starten oplevet en enorm interesse for vores Til middag hos-arrangementer, og størstedelen af de afviklede middage i 2021 var udsolgt på under en uge. Én

Frugtdessert som EGNs kok, Peter Nøhr har kreeret til eventen Til middag hos LOLA

ting er dog at sælge billetter og vække interesse hos publikum, noget andet er at indfri forventningerne. Heldigvis har responsen været enorm, såvel på de enkelte events som på konceptet, og tilbagemeldingerne fra vores gæster har været yderst positive. Alle events

evalueres som en del af projektets samlede evaluering, både med personlige observationer af gæsterne og med spørgeskemaer. Derigennem har vi erfaret, at vore gæster, om end stadig overvejende lokale, kommer fra alle dele af landet, og både sund og bælt bliver krydset for at smage på historien. Og kommentarerne, vi får med undervejs og via spørgeskemaerne, lader os også forstå, at der er tale om mere end blot et måltid mad eller en rundvisning i en god udstilling. Vi formår at levere en helhedsoplevelse, som giver gæsterne mere end blot summen af de enkelte dele.

”Duft, smag, mad og fortælling – en oplevelse uden lige. Næste gang skal vi have vores datter med”, lyder dommen fra en mand på 73 år, der var Til middag hos LOLA.

Kommentarer som nedenstående, både varmere og giver indsigt i gæsternes tanker efter et arrangement: ”Vi kommer gerne og meget på museer i ind- og udland. Men efter besøget i dag har jeg fået øjnene op for, hvad

Kryddersalt-workshoppen i De Gamle Huse

Kombinationen af mad og historisk formidling giver fantastiske rammer

de mindre (egns)museer kan,” lyder vurderingen fra en 60-årig mand, som har været Til Middag hos LOLA.

”Ping-pongen mellem de to inspektører er guld værd. Det gør fortællingen levende, og man hører, I brænder for emnet. I er superdygtige!” kommer det fra en kvinde på 54 år, som var Til Middag hos Kapellanen.

”Det er ikke sidste gang, vi prøver at komme til middag på et museum. Tak for en virkelig god aften”, skriver en kvinde på 48, som har været Til Middag hos C.D.F. Reventlow.

”Duft, smag, mad og fortælling – en oplevelse uden lige. Næste gang skal vi have vores datter med”, lyder dommen fra en mand på 73 år, der var Til Middag hos LOLA.

Fælles for disse er, at de viser, hvad vi som fagfolk også oplever. Nemlig at denne form for formidling, hvor både duft- og smagssansen bliver koblet sammen med den mere klassiske foredragsformidling eller rundvisning, rammes af en given museumsudstilling, åbner for en sanselig og umiddelbar forståelse af det formidlede.

Mad og råvarer er en genkendelig og umiddelbar indgangsvinkel, alle kan forholde sig til. Det er et emne, både ung og gammel kan tale ind i og have en holdning til uanset uddannelsesniveau, og som derfor fungerer naturligt tilgængeligt og inddragende. Følelsen af at være en del af begivenheden og ikke blot tilskuer giver vores gæster en ekstra dimension på oplevelsen. En

dimension, der styrker og højner deres oplevelse.

Men hvorfor?

Og hvorfor er det så væsentligt for os som museum, altså ud over at vi naturligvis altid er glade for at sælge vores arrangementer? Vi har i mange år omtalt museers virke i forhold til den viden og historie, der formidles som en del af den dannelse, vi som borgere tilegner os igennem et liv. Der står vi som museer stærkt, da vi traditionelt er de vidensinstitutioner, der åbner dørene mellem videnskab og forskning og tilgængeliggør resultater og viden gennem udstillinger og formidling.

De senere års forskning har belyst et andet værdisæt, som bør iagttages, når man taler om museers rolle og værdi. Det viser sig, at når gæster reflekterer over deres museumsoplevelser, det være sig dage, uger eller år senere, så kan deres oplevelser opsummeres og beskrives som 'bedre velvære'. Mere specifikt taler forskningen om fire opdelinger af forbedret velvære, som museerne giver deres gæster:

Det ene er personlig velvære, som omfatter den undren, interesse og nysgerrighed, som museer naturligt er katalysatorer for, og fremmer en følelse af personlig identitet. Det understøtter yderligere følelser af personlig forbundethed, påskønnelse, tilhørsforhold og harmoni med omverdenen, måske endda på en sjov og fornøjelig måde.

Det andet er intellektuel velvære, hvor museer hjælper folk til bedre at forstå og genkende tidligere tiders aktivitet

Det viser sig, at når gæster reflekterer over deres museumsoplevelser, det være sig dage, uger eller år senere, så kan deres oplevelser opsummeres og beskrives som 'bedre velvære'.

og samtidsforståelse og dermed giver en øget påskønnelse af menneskelig og naturlig skabelse. Under de bedste omstændigheder kan museerne endda være en guide til en bedre, mere informeret og kreativ fremtid.

Det tredje er social velvære, hvor museer styrker gæsters følelse af tilhørsforhold til for eksempel familie, gruppe eller samfund på måder, der giver en høj grad af status og respekt.

Det fjerde er fysisk velvære. Historisk set opfattes museer som sikre, sunde og genoprettende miljøer, der giver folk mulighed for at samles, interagere, udforske, lege og nyde oplevelsen uden frygt eller angst.

Således forstået kan museumsoplevelser videregive positive følelser hos museums-gæsten, der typisk resulterer i en kombination af ovennævnte. Ligeledes

har ikke-museumsrelateret forskning vist, at folk generelt regner deres liv for tilfredsstillende og succesfulde, hvis de konsekvent føler, at de har opnået denne form for personlige, intellektuelle, sociale og fysiske velvære-relaterede resultater.

Bevist eller ej, har museer længe udmærket sig ved at øge velværen, hvor gæsterne rapporterer, at deres museumsoplevelser får dem til at føle sig bedre med sig selv, mere informerede, gladere, sundere og mere berigede. Så svaret på, hvorfor det er væsentligt for museer at finde nye formidlingsveje, der kan nå nye og flere målgrupper på nye og mere engagerende måder, er kort og godt: derfor! Vi gør en forskel!

ET ÅR MED STORE OMVÆLTNINGER

Af Louise Sebro

2021 begyndte med et åbent sår. Husets hjerte, det store brændekomfur fra cirka 1850, var i december måned året før taget ned. Murværket var kørt væk, og de 1000 kilo jern – et ton – som komfuret består af, var på værksted i Christiansfeld, hvor de store plader, rør og lemme samt hver en lille skrue og hvert et beslag blev repareret, pudset og poleret.

Nedtagningen af komfuret blev startskuddet til et omfattende restaureringsarbejde, der ikke er set lignende på Pederstrup i årtier. Det historiske køkken blev malet, mens komfuret var væk. Samtidig blev der udtaget pudsprøver med farvespor fra tidligere bemalinger. Den tilstødende vinkælder, som er det ældste rum i huset, hvor man stadig kan se 1600-talshusets kælderhvelvinger, havde i mange år stået uden gulv. Her lagde museets murer, med midler fra Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, et nyt teglstensgulv. Den bue mellem rummets bærende piller, der kan ses på et foto fra cirka 1920, blev ligeledes genskabt, og vinkælderen er nu klar til at blive indrettet som i 1800-tallet. At restaureringen af køkkenet således kunne suppleres med arbejdet i vinkælderen, giver sammenhæng i rummene og en storartet mulighed for helstøbt formidling.

Et levende historisk miljø

Restaureringen af køkkenet handlede

nemlig ikke kun om bygningsvedligehold. Den transformerede kælder til en aktiv del af museet. Som omtalt andetsteds er køkkenet en del af et eksperimentarium, hvor vi kan arbejde med levende formidling af herregårdshistorie med fokus på mad og måltider. Derfor blev køkkenet indrettet med nye historiske køkkenredskaber. De er ikke museumsgenstande, men kan bruges på komfuret. Ligeledes blev der flyttet rundt og slebet borde og i det hele taget gjort klar til husjomfruens og kokkepigerens indtog.

Men for at kunne lave mad på sundhedsmæssig forsvarlig vis har man brug for moderne opbevaringsforhold og et moderne køkken, hvor fødevarerne klargøres. En del af projektet var derfor at indrette et fuldt funktionsdygtigt produktionskøkken. Det er tilmed indrettet, så det også kan bruges som skolekøkken, når museet i fremtiden tilbyder undervisning i historisk madlavning. Samtidig blev der malet, og et nyt personaleområde og en facilitet,

Restaureringen af køkkenet handlede nemlig ikke kun om bygningsvedligehold. Den transformerede kælder til en aktiv del af museet.

Ovnsætterne fra Christiansfeld under arbejdet med komfuret

der virkelig har manglet på museet, et publikumstoilet, blev indrettet. Ved tærsklen til 2022 står Reventlow-Museet derfor med en transformeret kælderetage, klar til at modtage gæster i nye rammer og med nye aktiviteter. At museet i kraft af sin deltagelse i EU Interreg-projektet South Baltic Manors således har gennemgået så stor en forandring skal ikke ses som et slutmål. Det er derimod første skridt i en proces. Den skal højne hele museet, ikke kun i forhold til bygningens tilstand og præsentation, men også i forhold til den retning, museet skal gå ved at præsentere levende historiske miljøer, der suger publikum ind i en genskabt fortid.

Nye farver på Reventlow-Museet

Processen med at live bygningen og dens udseende op blev allerede videreført i efteråret, da to af stueetagens rum blev malet i farver defineret i den nye farveplan fra 2020. De eksisterende farver i rummene var besluttet i 1980'erne, fordi der ikke er farvespor bevaret fra 1800-tallet. Derfor er det nu blevet tid til en ny fortolkning med udgangspunkt i beskrivelser fra C.D.F. Reventlows tid. En fortolkning, som helt tydeligt er en anden, end den man gjorde i 1980'erne, men også en fortolkning, som bedre kan understøtte den fortælling, vi i nutiden præsenterer på Reventlow-Museet. Vores arbejde med bygningen spiller således meget tæt sammen med, hvordan vi formidler historien. Det er en væsentlig del af den udviklingsplan for museet, der er ved at være færdig. Det betyder, at alle rum inden for en kort årrække skal restaureres i takt med, at der skaffes midler. Det første nymalede rum er den store

sal, som har fået en støvet blå, der passer til de store kongeportrætter, der skal hænge her. Det mindre værelse ved siden af har fået en sart rosa. I dette rum vil den kinesiske hvilestol, som tidligere stod på Christianssæde, blive den centrale genstand. På Christianssæde var der efter 1700-tallets mode indrettet et kinesisk værelse. Med denne stol i rummet kommer museet med en af de prægtigste genstande i museets samling til at fortælle den store historie om, hvordan fascinationen af verden uden for Europa dannede mode og dermed var med til at understøtte handel og forbindelser.

Rummet er således et eksempel på, hvordan vi på Reventlow-Museet arbejder med fortællingen om fortiden. Alle historier, der bliver fortalt, har rod i de historiske kilder. Men interiørene på museet er ikke én til én genskabt, selvom de er indrettet som en bolig fra C.D.F. Reventlows tid. Installationerne, de små fortællinger, man støder på rundt omkring i rummene, afspejler situationer fra datidens liv, men sommetider også situationer, der kunne have fundet sted i andre huse end lige Pederstrup. Således bliver de centrale temaer i familien Reventlows liv fortalt frem som en iscenesættelse i små tableauer. Det betyder også, at museet hele tiden forandrer sig. Nye historier pibler frem, nogle forsvinder igen, og genstande flytter plads. Reventlow-Museet er aldrig helt det samme, som sidst man var på besøg.

Reventlow og arkæologien

I sommeren 2021 opstod i den ånd en ny fortælling i udstillingen. I Museum

En omvisning i den gule stue, sidst malet i 1980'erne

Nye historier pibler frem, nogle forsvinder igen, og genstande flytter plads. Reventlow-Museet er aldrig helt det samme, som sidst man var på besøg.

Lolland-Falster findes ”Den reventlowske samling”, som består af arkæologiske fund, der oprindeligt har tilhørt greverne på Pederstrup. Siden 1780 udførte de, deltog i eller støttede arkæologiske udgravninger, især af de mange gravhøje, som lå på godsets jord. Som jordejere havde de dengang retten til at beholde fund, også dem, som bønder gjorde under markarbejdet. Der blev derfor opbygget en hel samling, som lå på Pederstrup, og som blev vist frem for gæster. I 1920’erne blev samlingen overdraget til Nationalmuseet, som beholdt de mest værdifulde genstande og overlod resten, især stenaldergenstande, til det lokale museum, Stiftsmuseet i Maribo.

Samlingen fortæller en fantastisk historie om, hvordan godsejeren var centrum i godsets mikrokosmos. Men den fortæller også om den interesse, C.D.F. Reventlow og hans sønner, inspireret af oplysningstidens ideal om videnskab og dannelse, havde for alle mulige ting. Samtidig er der virkelig fine fund i samlingen, som set ud fra et arkæologisk synspunkt fortjener at blive udstillet.

Derfor opstod idéen om, i et samarbejde mellem historiker og arkæolog, at skabe et tableau på Pederstrup, der giver plads til de meget forskelligartede narrativer knyttet til samlingen.

Det blev til en iscenesættelse af et arbejdsbord sat i sommeren 1780, hvor C.D.F. Reventlow sammen med en husgæst udgravede den nærliggende Kong Svends Høj. Med udgangspunkt i citater fra grevens breve og gæstens dagbøger fortæller vi om de selvbestaldede arkæologer. Deres forventninger til hvad man kan finde i en høj (og skuffelsen over, at der ikke var guld) og om, hvordan de tolkede det, de fandt. Gæsten var den 19-årige Frederik Münter, som senere blev grundlægger af Oldsagskommissionen, der udviklede sig til Nationalmuseet. I et smukt skab fra cirka 1780 rekonstrueredes den udstilling af fund, som man tidligere kunne møde på Pederstrup, men i en fortolket udgave, da vi ingen overleveringer har om, præcis hvordan samlingen tidligere var stillet op.

Den arkæologiske udstilling på Pederstrup er således et godt eksempel på, hvordan Reventlow-Museet arbejder med at fortælle historien ved at skabe scenarier, der suger museumsgæsten ind i fortidens verden. Ved hjælp af tableauer og citater fra fortidens mennesker skabes en fortælling, man kan engagere sig i.

I de kommende år fortsætter vi med aktivt at arbejde med denne tilgang. Planen, som den er udstykket i den nye helhedsplan betyder, at også overetagen i huset, i løbet af det næste årti, skal

Det nyindrettede oldsagsskab

inddrages i udstillingen, så det bliver muligt at iscenesætte nye sider af livet og fortælle flere historier.

Det arbejdende værksted

Som beskrevet lå den arkæologiske samling i kasser på magasinet. Den var meget sparsomt registreret, og det var, for at kunne aktivere den, nødvendigt at få den ordentligt gennemset. Fra dette behov opstod idéen om i en uge i skolernes sommerferie at indrette et arkæologisk værksted i en af stuerne på Pederstrup, hvor museumsinspektørerne sad for at pakke ud, registrere og vælge, hvad der skulle indgå i udstillingen. Undervejs kunne museums-gæster komme tæt på genstandene og stille spørgsmål.

Det var en stor succes, og mange gæster fik både diskuteret stenalder, jernalder og oplysningstid med museumsinspektørerne. Det er filosofien på Reventlow-Museet, at man skal træde ind i historien, og oldsagssamlingen var endnu et middel til at opnå det mål.

Udstillingen om Himmelmesteren

Reventlow-Museet er altså et museum, der kan mange ting. Det er et tidsåndsmuseum, der fortæller om oplysning og romantik i årtierne omkring år 1800 og om herregårdens storhedstid i sidste halvdel af 1800-tallet.

Men museet er samtidig det sted, hvor hele den verden, der var rundt om herregårdene, kan fortælles. Og dertil

kommer, at det er et vigtigt udstillingssted, der præsenterer historier fra Vestlolland.

Derfor var det meget meningsfuldt at åbne en lille udstilling om Hans August Larsen, kendt som Himmelmesteren fra Sandby, i kælderens på Pederstrup. Hans August Larsen havde et eventyrligt, men også fattigt og voldsomt liv, som i mange år var baseret i fattiggården i den vestlollandske landsby Sandby. Herfra tog han rundt på herregårdene og fremviste sin hjemmebyggede himmelmaskine, der kunne illustrere stjerner og planeter.

Udstillingen er indrettet som hans rum på fattiggården, og ud over himmelmaskinen ser publikum det malede portræt af ham, som nu er indgået i museets samling sammen med hans lange levnedbeskrivelse. Gennem ham får gæsten fortalt historien om, hvordan det var at være fattig, psykisk syg og udstødt på landet for 100 år siden.

At udstillingen om Himmelmesteren skulle sættes op på Pederstrup hænger sammen med, at vi i årene, der kommer, vil sætte mere fokus på herregårdene som en del af en større helhed. De var centrum i en lilleverden, hvor livet i hovedbygningen kun var en del af helheden. I den forbindelse styrkes samarbejdet og samspillet med De Gamle Huse, frilandsmuseet i Maribo. I de kommende år vil gæsterne kunne opleve flere udstillinger, som behandler de samme temaer på de to museer. Det er ligeledes en del af fremtidsplanerne for Reventlow-Museet at udfolde fortællingen om hele grevskabet og livet

for de flere tusinde mennesker, der var knyttet til denne enhed.

En ny retning

I de seneste år har vi på museet arbejdet med at beskrive fremtidsvisionen for Reventlow-Museet. Den endelige vedtagelse vil ske i løbet af 2022. Men alle de tiltag, der er sat i gang i 2021 og året før, er som beskrevet en begyndelse. En begyndelse til en udvikling, der forhåbentlig vil medføre både restaureringer, nye formidlingsformer, nye fortællinger og et endnu bedre museum.

Væggene i de nymalede rum er malet med limfarve

Portræt af Himmelmesteren i udstillingen på Reventlow-Museet Pederstrup

PORTRÆT AF HIMMELMESTEREN

Af Kasper Høhling Søsted

I Sandby på Vestlolland kunne man i mellemkrigstiden løbe ind i en lille mand med fipskæg og sygekassebriller, iført en lang frakke med stjerner og en mærkelig rød hue på hovedet. Trækende på en cykel, på hvis anhænger der var surret en maskine fast, som han selv havde lavet. Det var en forunderlig maskine – en himmelmaskine – der mod betaling viste himmellegemernes placering i solsystemet. Manden hed Hans August Larsen. Selv kaldte han sig Himmelmester, en blandt mange imponante titler, som han gav sig selv.

I samtiden betragtede man ham som mærkelig og tosset. Det var ikke helt forkert. Himmelmesteren var paranoid skizofren. Han var også fattig og subsistensløs. Efter et mislykket forsøg på at skabe en ny tilværelse i USA og Canada, vendte han tilbage til Danmark og boede først på fattiggården i Sandby og siden på Forsorgshjemmet Saxenhøj i Saksøbing indtil sin død i 1943.

Når vi i dag kan fortælle historien om Himmelmesteren fra Sandby, skyldes det den mere end 300 sider lange levnedbeskrivelse og den himmelmaskine han efterlod sig, og så, lokal-samfundets erindring om ham. En af dem, der blev fascineret af Himmelmesteren, var Thyra Bendixen fra Nakskov, som i 1934 fik fremstillet et portræt af ham, malet af den lokale kunstner Lars Hansen.

I samtiden betragtede man ham som mærkelig og tosset. Det var ikke helt forkert. Himmelmesteren var paranoid skizofren. Han var også fattig og subsistensløs.

I forbindelse med planlægningen af årets udstilling om Himmelmesteren fik vi kontakt med Thyras barnebarn Birthe, som gerne ville låne portrættet ud. Birthe var en lille pige på 3 år, da Himmelmesteren døde, og hun har ingen erindring om at have mødt ham. Hun husker heller ikke, at hendes farmor nogensinde fortalte om baggrunden for portrættet. Kun at farmoren havde et stort hjerte for de skæve eksistenser og samfundets dårligst stillede.

Portrættet hang over Thyras skrivebord indtil hendes død, hvorefter det gik i arv til Birthe. Ved åbningen af udstillingen på Reventlow-Museet Pederstrup den 10. juni 2021 valgte Birthe at donere portrættet til museet, hvor det nu indgår i samlingen.

SOUTH BALTIC MANORS

Af Louise Sebro

Siden 2019 har Museum Lolland-Falster deltaget i et spændende EU Interreg-projekt sammen med partnere fra Tyskland, Polen, Litauen, Sverige, ja endda med deltagere fra Kaliningrad i Rusland. Projektets mål har været at opdyrke herregårdsturisme i det sydøstlige Østersøområde. Projektet skulle være afsluttet i sommeren 2021, men blev forlænget en smule ind i 2022. Museum Lolland-Falsters aktiviteter stoppede dog med udgangen af 2021. Det er derfor passende at se tilbage på tre år med mange aktiviteter, nye samarbejdspartnere og ny viden om, hvad der foregår på herregårde rundt omkring Østersøen. Det gav nye idéer til, hvordan man kan samarbejde om at gøre opmærksom på, hvor, hvad og hvordan man kan opleve de mange herregårde i området.

Det interessante ved projektet er, at deltagerne kommer fra meget forskellige brancher. Nogle partnere, som Museum Lolland-Falster, er museer, hvoraf nogle er professionelt drevne, andre er private og drevet af frivillige. Andre partnere er turismeorganisationer, såsom lederen af projektet, turismeorganisationen i Mecklenburg-Vorpommern, mens andre igen er sammenslutninger af herregårdsejere. Ud over disse partnere har personer og organisationer, som driver herregårde åbne for offentligheden på forskellig vis, deltaget. Et af projektets formål har derfor været

at udveksle erfaringer og lære af hinandens tilgange til arbejdet med herregårdene. Et centralt spor i samarbejdet har således været, hvordan de forskellige kompetencer, der var repræsenteret, kunne bruges på kryds og tværs. Det er klart, at de mål, man har for øje, umiddelbart er meget forskellige, alt efter om man er en museumsinspektør, der skal formidle historien i 1700-tallet, eller en hotelejer, der skal have gæster til at overnatte og spise god mad. Men en fælles rød tråd er at sælge fortællingen om livet på en herregård. Og der er ingen tvivl om, at vi som museum har fået præsenteret nye synsvinkler og arbejdsmetoder, som vi kan tage med os, nu hvor projektet er ved at slutte.

To forskellige historier giver to forskellige virkeligheder

Undervejs i projektet blev det mere og mere tydeligt, hvor stor betydning den historiske udvikling siden Anden Verdenskrig har haft for herregårdene. En vigtig erfaring, vi har gjort os, er, at i netværkets vestlige lande, Danmark og Sverige, er herregårdenes forhold i dag anderledes, end de var for 100 år siden. Alle privilegier er forsvundet. Mange herregårde arbejder for at udvide deres indtjening fra andet end landbrug. Det indbefatter, at herregårdene åbner sig mod offentligheden med hoteldrift, spisesteder, rundvisninger eller lignende. Hovedsageligt er herregårdene stadigvæk store, familiedrevne landbrug,

Deltagerne i netværket takker af foran Fuglsang

hvor landbrugsdriften understøtter vedligeholdet af en historisk hovedbygning, der ofte stadig fungerer som familiebolig. På den måde ser man her en stor kontinuitet i herregårdenes forhold.

Helt anderledes står det til i de lande, der i perioden efter Anden Verdenskrig var en del af den kommunistiske østblok. Her overgik landbrugsjorden til offentlig ejendom, og rigtig mange af de historiske hovedbygninger blev forladt og forfaldt, om end nogle blev brugt som skoler, børnehjem eller andre institutioner. I dag ligger mange stadig i ruiner, og de er frakoblet den jord, hvis drift oprindeligt understøttede vedligehold af bygningerne.

I virkeligheden er det erkendelsen af den situation, der ligger til grund for projektet. Den centrale problemstilling,

som projektet har arbejdet med, er, om man kan redde herregårdsbygningerne ved at skabe efterspørgsel på oplevelser i og rundt omkring dem. Og ved hjælp af aktivitet skabe en omsætning, der både kan understøtte restaurering og sikre, at flest mulige mennesker får glæde af de historiske bygninger; heraf projektets slogan "Nyt liv i gamle huse".

Et centralt spor i samarbejdet har således været, hvordan de forskellige kompetencer, der var repræsenteret, kunne bruges på kryds og tværs.

At forholdene er så forskellige i øst og vest har naturligvis givet begrænsninger i erfaringsudvekslingen, fordi forholdene ikke altid er sammenlignelige. Men det har på den anden side betydet, at alle deltagere har fået udvidet deres horisont, fået idéer og set muligheder, som de ellers aldrig ville have tænkt på.

En styrket formidling

Forskellen på øst og vest er blevet et centralt tema i en fælles udstilling, som kommer til at stå på syv forskellige steder rundt om i de deltagende lande. Udstillingen er delt op i to spor. Det ene består af en plancheudstilling. Den fortæller om forskelle og ligheder og om den fælles historie og de fælles udfordringer for herregårdene. På Reventlow-Museet Pederstrup vises

den i forbindelse med udstillingen Herregård og Landskab i Ridehuset ved Reventlow-Parken.

Det andet spor er en særlig udstilling eller et særligt fokus, som man kan møde på de syv forskellige steder, som hver fokuserer på forskellige temaer. På Reventlow-Museet er det særlige spor centreret omkring mad- og måltidskultur, som er opdyrket ved forskellige tiltag igennem de seneste tre sæsoner. Man kan møde det styrkede fokus på madhistorie i museets hovedbygning, hvor man kan gå på opdagelse i skuffer og terriner i grevens spisestue, og i det historiske herregårdskøkken, der med støtte fra South Baltic Manors-projektet er blevet restaureret. Her er der ligeledes indrettet moderne

Mange herregårde arbejder for at udvide deres indtjening fra andet end landbrug. Det indbefatter, at herregårdene åbner sig mod offentligheden med hoteldrift, spisesteder, eller rundvisninger.

Ture til forskellige herregårde på Lolland

køkkenfaciliteter, der betyder, at køkkenet nu kan fungere som et eksperimentarium, hvor vi kan arbejde med at bringe fortidens herregårdskultur til live. Det kan publikum opleve på udvalgte dage i den almindelige åbningstid, ved særarrangementer og på længere sigt også i form af undervisningsforløb for både skoler og grupper. Med South Baltic Manors har museet således fået faciliteterne til at styrke vores levende formidling.

En succesfuld konference på Fuglsang

For Museum Lolland-Falster var det også en stor glæde at arrangere og stå for den afsluttende konference for netværket. Her blev eksperter inden for turisme, herregårdsdrift, herregårdshistorie og restaurering præsenteret for deltagere både fra og uden for projektet. På en af lokalområdets mest prestigøse herregårdsadresser,

nemlig hovedbygningen på Fuglsang, samlede projektdeltagerne op på den vidn, som arbejdet i netværket havde genereret. Efter halvandet års pandemi var det tilmed en stor glæde at være værter for det første fysiske møde, siden pandemien startede. På den sidste konferencedag var deltagerne på tur rundt i herregårdslandskabet på Lolland og Falster. De besøgte både parken på Christianssæde og det næsten færdigrestaurerede Dronning Sofies Hus på Halsted Kloster. Dagen endte med en middag i den store sal på Pederstrup med retter som på C.D.F. Reventlows tid. Det var i sandhed en værdig afslutning på et spændende og givtigt internationalt samarbejde.

Konferencen sluttede med en historisk middag på Pederstrup

FORHISTORISKE IDENTITETER

Af Daniel Gross

Udgravningerne i forbindelse med etablering af Femern Bælt-forbindelsen har givet et omfattende indblik i fortiden. Omkring den forhistoriske Syltholm Fjord er der dokumenteret lokaliteter fra den allertidligste stenalder til jernalderen, nogle med meget store fundinventarer og mange af høj kvalitet.

De meget gode bevaringsforhold har ført til, at et stort antal genstande af organisk materiale er blevet bevaret gennem årtusinderne. Fundene omfatter, ud over typiske flintredskaber og keramikskår, dele af fiskegærder af træ, madrester og formentlig kultisk-religiøse deponeringer.

På grund af de omfattende udgravninger er det også muligt at rekonstruere et helt forhistorisk landskab og analysere menneskelige aktiviteter og bosættelsesadfærd i forskellige tidsperioder. De gode bevaringsforhold spiller her en særlig rolle, da de gør det muligt, i samspil med natur- og kulturvidenskabelige analyser, på tværs af perioder at spore interaktionen mellem mennesker og miljø i et kystlandskab og analysere kulturelle såvel som økonomiske forandringer.

Fra gamle redskaber til tidligere samfund

Menneskets årtusinder lange samspil

med kysten rummer et rigt potentiale, da for eksempel en stor del af udgravningerne har givet materiale fra den tid, hvor man gik fra jagt og fiskeri til agerbrug, og hvor dyrkning af jorden og husdyrbrug begyndte at bidrage væsentligt til kosten. Ikke desto mindre var der stadig en stor udnyttelse af de vilde ressourcer, hvilket for eksempel understreges af mange stationære fiskefangstanlæg i den tidligere fjord. Den intensive udnyttelse af den forhistoriske fjord og de omfattende arkæologiske undersøgelser giver således et fremragende grundlag for undersøgelser af forhistoriske individer. Det er for eksempel "opdagelsen" af stenalderkvinden LOLA ved hjælp af et stykke birkebeg, men også af forskellige samfund, gennem for eksempel genstandsanalyser eller bevidste deponeringer. Dette kan give os informationer om, i hvilket omfang sociokulturelle ændringer er påvirket af interne eller eksterne faktorer, og i hvilket omfang ændrede økologiske eller økonomiske forhold har påvirket forandringer. I sidste ende giver de arkæologiske analyser muligheder for at nærme sig de forhistoriske menneskers selvopfattelse og dermed en rekonstruktion af forhistorisk identitet.

Da menneskelig handlen ikke kun fandt sted på en økologisk, men også på en social og kulturel baggrund, er det vigtigt at forstå de forhistoriske

menneskers ideologiske begreber. De er nemlig en væsentlig faktor i rekonstruktionen og fortolkningen af deres handlinger og adfærd i den forhistoriske verden. Årsagerne og motiverne til sociale og kulturelle forandringer kan kun spores på baggrund af en omfattende forståelse af datidens vilkår. Ellers er fortolkningerne kun marginalt bedre end en kronologisk ordnet beskrivelse af omstændighederne, eller de skaber billeder af fantasifulde verdener, som ikke er baseret på fakta.

Udvikling af et overordnet forskningskoncept

Med udgangspunkt i udgravningerne i den forhistoriske Syltholm Fjord blev der i 2021 arbejdet på et forskningskoncept, der yder materialets omfang og variation retfærdighed. Der er udviklet et koncept for en langsigtet forskningsinfrastruktur, der skal samle Museum Lolland-Falsters forskning på tværs af alle fagområder og omfatte fire kerne-temaer, nemlig udvikling, identitet, kontakt og udveksling. Temaerne er defineret bredt, så en bred variation af projekter i fremtiden kan integreres.

Især med hensyn til Femern Bælt-undersøgelserne har forberedelserne til konferencen LOST 2022 - Changing Identity in a changing World været en væsentlig del af det forgangne års arbejde. Finansiering fra Augustinus Fonden til offentliggørelse af resultaterne garanterer, at den højprofilerede konference har en varig effekt. Bogen Changing identities in a changing World. Current Studies on the Stone Age in the western Baltic around 4000 cal BC forventes offentliggjort i 2023 og vil inde-

holde mere end 25 bidrag. Disse kredser om tre centrale temaer, herunder en overvejelse af landskabsændringer og ritualiserede landskaber; en refleksion over den klassiske grænse mellem ældre- og yngre stenalder på baggrund af forskellige metodologiske tilgange; og endelig individuelle tilpasninger og ændringer i den materielle kultur.

Desuden er det lykkedes at opnå støtte til forskningsnetværket Lollands Lost Landscapes (3L) hos Danmarks Frie Forskningsfond. Inden for denne ramme vil et team på omkring 35 internationale eksperter udvikle tilgange og foretage analyser af Femern-projektets materiale i de kommende år og samarbejde i en fleksibel struktur for at gennemføre innovativ forskning af højeste kvalitet. Netværkets struktur gør det muligt at integrere forskningen i et paneuropæisk perspektiv, og det åbner for internationale forbindelser. 3L's struktur er udtrykkeligt udformet for at sikre, at yderligere projektforslag udvikles ud fra denne ramme, så Museum Lolland-Falster fortsat manifesterer sig

Netværkets struktur gør det muligt at integrere forskningen i et paneuropæisk perspektiv, og det åbner for internationale forbindelser.

som en central aktør i udforskningen af den vestlige Østersøregion.

Hvilken retning tager vi i fremtiden?

Grundlaget for yderligere forskning i Femern-materialet og strukturering af eksisterende samarbejder samt deres videre udvikling prioriteres i de kommende år. De første undersøgelser har vist, hvor mange forskellige oplysninger materialet indeholder, og hvor detaljeret man kan rekonstruere forhistoriske identiteter. Et godt eksempel er DNA-analyserne af en birkebegsklump, som førte til gestaltningen af stenalderpigen LOLA og den tilhørende udstilling. Baseret på resultaterne fra de arkæologiske udgravninger tegner der sig en verden i forandring omkring 4000 f.Kr., hvor gamle traditioner og nye teknologier støder sammen og grundlæggende begynder at påvirke menneskers liv og virkelighed. Samtidig viser udgravningerne også, at de nye teknologier ikke direkte førte til sociale og kulturelle ændringer, men snarere til en gradvis integration i hverdagslivet. Dog blev de etablerede former for fødeproduktion samtidig opretholdt eller endda udvidet i hundreder af år efter indførelsen af agerbruget. Det omfattende fiskeri i Syltholm Fjord havde derefter sin storhedstid, mens landbrug og husdyrbrug i andre dele af Nordeuropa blev den vigtigste kilde til fødevarerproduktion. På dette solide fundament vil udforskningen af materialet fra Femern-

projektet og de andre projekter på museet i de kommende år skabe yderligere dybtgående indsigt i forhistorisk samfundsliv og identitet.

Vores forståelse af kulturændringer i forhistorien og deres indvirkning på datidens og nutidens identiteter er et forskningsområde, som langsomt er ved at blive åbnet.

MENNESKETS VERDEN

Af Marie Brinch, Cecilie Bønnelycke og Rasmus Thorup Kildegaard

Dannelse er et *buzzword* på danske museer. Også på Museum Lolland-Falster, hvor dannelse er et af museets tre pejlemærker. Men hvad lægger vi egentlig i begrebet dannelse, og hvordan indarbejder vi dannelse i museets formidling? Disse spørgsmål blev vigtige omdrejningspunkter for arbejdet med projektet Menneskets Verden, der i sommeren 2021 resulterede i en prototype på et såkaldt dannelseseksperimentarium og gav museet en række vigtige erkendelser.

Filosofi og stenalder

Menneskets Verden blev til i et samarbejde mellem Museum Lolland-Falster og konsulent Michael Højlund Larsen. Målet var at undersøge, hvordan man med udgangspunkt i kulturhistorien og igennem praktiske øvelser, filosofisk dialog og konkrete installationer kan bidrage til de besøgendes dannelse. Men hvad er dannelse? Og hvordan omsætter man dannelsesbegrebet til praksis?

Fortællingen om stenalderpigen Lola var det kulturhistoriske udgangspunkt for eksperimentet. Vi byggede fire stationer med hver sit tema, som både belyste aspekter af livet i stenalderen og inviterede til refleksion over forskelle og ligheder mellem stenalderen og i dag. Til hver station hørte også en praktisk øvelse, hvor man skulle skrive, tegne eller prioritere vigtigheden af

blandt andet kærlighed, rigdom, mad og tryghed for en familie henholdsvis i stenalderen og i dag.

Menneskets Verden åbnede i en tidligere lagerhal på havnen i Nykøbing. Hallen var åben for havnens besøgende, men for at afprøve de udviklede formidlingsgreb inviterede vi en række grupper til at deltage i særligt tilrettelagte forløb.

Hvad er dannelse?

I museets virksomhedsplan beskrives viden om fortiden som en del af et dannelsesprojekt, der sætter det enkelte menneske i stand til at erkende de store sammenhænge, som rækker ud over egen horisont og behov. Ved at formidle viden om fortiden kan Museum Lolland-Falster altså bidrage til at danne myndige borgere, som kender deres fortid og forstår deres nutid i et større perspektiv end blot deres eget. Men hvori består dannelsen mere præcist? Hvordan udmønter vi dette dannelsesbegreb i vores formidling? Og hvordan kan vi undersøge, om vi lykkes med det?

Vi begyndte med en række dogmer for, hvordan dannelsesbegrebet kunne forstås. Ud fra disse er dannelse noget, som forudsætter kulturhistorisk viden til rådighed, som opstår i et socialt samspil og som involverer og opdyrker evnen til kritisk refleksion. Vi begyndte med en række dogmer

for, hvordan dannelsesbegrebet kunne forstås. Dogmerne blev vejledende for os i udviklingen af formidlingen i Menneskets Verden som en slags tjekliste for, hvad de fire stationer skulle kunne: De skulle servere solid, kulturhistorisk viden i små bidder, facilitere dialog og fælles refleksion blandt de besøgende samt anspore til eftertanke og refleksion over såvel fortid som nutid.

At vende museet på hovedet

Menneskets Verden gav også nye erkendelser i forhold til vores formidlingspraksis. Fokus på dannelse, refleksion og dialog gjorde, at den viden om stenalderen, museet formidlede, ikke var et mål i sig selv, men blev et middel til at forstå og forholde sig til nutiden. Selve formidlingen blev mere dialogisk og procesorienteret og fokuserede mindre på resultater i form af de besøgendes evne til at huske fakta om stenalderen efter besøget.

Formidlingsformen krævede noget af både de besøgende og af os som formidlere. Vi måtte træde et skridt tilbage fra rollen som kulturhistoriske eksperter, give plads til refleksion og stille flere spørgsmål end give svar; museumsoplevelsen måtte vendes på hovedet. Endelig forudsatte forløbene, at de besøgende deltog aktivt, brugte sig selv og turde gå i dialog med de øvrige besøgende.

Det virker!

Heldigvis viste de skriftlige og mundtlige evalueringer af Menneskets Verden, at de nye formidlingsgreb virkede efter hensigten. Over 200 besøgende, lige fra skoleelever i 3.-klasse over SOSU-

studerende til ansatte i Guldborgsund Kommune, var igennem dannelseseksperimentariet. I evalueringerne gav mange udtryk for positiv overraskelse på trods af en indledende skepsis over for museumsbesøget. Flere havde fået lyst til at opsøge mere historisk viden og besøge museets udstillinger. Størstedelen af deltagerne udtrykte desuden, at det var en positiv oplevelse, at vi som fagpersoner talte mindre og gik mere i dialog. Den dialogiske tilgang, de åbne spørgsmål og fokus på deltageres egne fortolkninger betød, at de turde deltage og diskutere. De følte, at de havde været del af en demokratisk dialog om både fortid og nutid, hvor alle kunne byde ind.

Det videre arbejde

Vores mål om at bidrage til de besøgendes dannelse igennem kulturhistorisk viden, samspil mellem mennesker og kritisk refleksion over både stenalder og nutid, var altså nået. Men selvom de første skridt på vejen til et bevidst og målrettet dannesarbejde er taget, er arbejdet med at udforske vores dannelsesbegreb kun lige begyndt. Hvordan tænker vi dannelse ind i museets undervisningsforløb, omvisninger, udstillinger og ikke mindst ind i hele det nye Museum Lolland-Falster, vi arbejder hen imod? I de kommende år arbejder vi videre med at udvikle metoderne til i praksis at facilitere dannelse og kritisk refleksion hos vores besøgende.

Fokus på dannelse, refleksion og dialog gjorde, at den viden om stenalderen, museet formidlede, ikke var et mål i sig selv, men blev et middel til at forstå og forholde sig til nutiden.

BRUGERUNDERSØGELSER 2021

Af Kirsten Wraa-Jensen

I 2021 har museet arbejdet med to forskellige brugerundersøgelser, henholdsvis Den nationale brugerundersøgelse fra Slots- og Kulturstyrelsen, som museet er forpligtet til at arbejde med, og Destinations-Barometeret i samarbejde med Visit Lolland-Falster, som giver relevant data om turisterne. Museum Lolland-Falster klarer sig rigtig godt på flere områder i Den nationale brugerundersøgelse. Vi ligger over landsgennemsnittet på stort set alle spørgsmålene i brugerundersøgelsen. Udstillingen og atmosfæren er to parametre, som museet scorer højest på, sammen med medarbejdernes venlighed og imødekommenhed, men der er også områder, hvor vi kan gøre det bedre.

Den nationale brugerundersøgelse

Som et statsanerkendt museum er Museum Lolland-Falster forpligtet til at arbejde med Den nationale brugerundersøgelse. I 2021 skulle nye tiltag være med til at sikre og forbedre museets arbejde med Den nationale brugerundersøgelse. Brugerundersøgelsen fokuserede på Stiftsmuseet, hvor LOLA-udstillingen var åbnet året forinden, og brugerundersøgelsen kunne give os indblik i gæsternes oplevelse af udstillingen og de nye formidlingsgreb.

Indsamlingen 2021

I 2021 var der afsat fem uger til indsam-

ling, som for museets vedkommende var fordelt med tre i højsæsonen og to i efteråret. I de tre sommeruger blev der sat ekstra ind for at indsamle nok undersøgelser. Alle hverdage i indsamlingsugerne var der, i et afgrænset tidsrum, inspektører til stede på Stiftsmuseet, som indsamlede undersøgelser fra gæsterne. På førstesalen kunne gæsterne få lidt kaffe og andet godt, mens de udfyldte brugerundersøgelserne. På trods af startvanskeligheder gik indsamlingsprocessen over al forventning. Med 184 besvarelser nåede museet over det fastsatte mål fra Slots- og Kulturstyrelsen på minimum 150 besvarede brugerundersøgelser.

For at sikre den digitale indsamling blev der indkøbt fire tablets til formålet. Ud over muligheden for at udfylde brugerundersøgelsen digitalt på museet, gav det også udenlandske gæster mulighed for at udfylde undersøgelsen på deres modersmål. Særligt de internationale gæster får ikke besvaret Den nationale brugerundersøgelse; således var der kun fire procent af besvarelserne, der var fra internationale gæster i 2021, hvilket svarer til seks brugerundersøgelser. Dermed er vores udfordringer med at indsamle brugerundersøgelser ikke ovre. Museets erfaringer i 2021 giver vigtig viden til planlægning og inddragelse af forskel-

lige indsamlingsmetoder i det kommende år. Ligeledes lancerer Slots- og Kulturstyrelsen i samarbejde med Rambøll i 2022 en nytænkning af den velkendte model.

Besvarelser

De 184 fyldestgørende besvarelser tyder på, at museet klarer sig rigtig godt på flere områder, mens der samtidig er plads til forbedringer. Den samlede vurdering af museet ligger på 9,1 på en skala fra 1-10. Museet ligger således over landsgennemsnittet på stort set alle spørgsmålene med undtagelse af "Muligheden for at deltage aktivt" hvor vi ligger væsentligt under landsgennemsnittet. Derudover får museet kun en score på 8,3 i "Brugeroplevelse for

Museum Lolland-Falster klarer sig rigtig godt på flere områder i Den nationale brugerundersøgelse. Vi ligger over landsgennemsnittet på stort set alle spørgsmålene i brugerundersøgelsen.

Frokost i De gamle huse i Maribo

Gæster i Museum Obscurum

børn”. Disse to parametre er også nogle af dem, som gæsterne kommenterer på, når de kan komme med forslag til, hvordan museet kan forbedre oplevelsen. Her efterspørges muligheder for at deltage aktivt, interaktivitet og flere hands-on oplevelser, mens der også efterspørges mere børnevenlig formidling og aktiviteter for de helt små. Det kan være det, man kan arbejde videre med i udviklingen af museets tilbud. Udstillingen og atmosfæren er to parametre, museet scorer højest på. Det er helt i overensstemmelse med flere af kommentarerne i Den nationale brugerundersøgelse, hvor flere gæster skriver, at det var en rigtig god og spændende udstilling. Museet har altid haft en høj vurdering af medarbejdernes venlighed og imødekommenhed, og 2021 er ingen undtagelse. Her får museet en flot score på 9,7, hvor landsgennemsnittet ligger på 9,4.

Gæsterne finder frem til museet gennem forskellige markedsføringskanaler, men den primære måde er gennem anbefalinger fra familie og venner. Hele 39 procent af gæsterne har fået museet anbefalet. Det stemmer godt overens med, at 72 procent af museets gæster er ambassadører og således indikerer, at de højst sandsynligt vil anbefale museet til venner og familie. Dermed er der ingen tvivl om, at gæsterne på Stiftsmuseet ikke alene bliver anbefalet et besøg på museet, men også selv har så gode oplevelser, at de anbefaler museet videre til andre.

Derudover har 23 procent hørt om museet fra turistinformationen. De har enten været forbi turistinforma-

tioner eller har set museet i Visit Lolland-Falsters katalog eller på Visit Lolland-Falsters hjemmeside. Altså er det en gevinst for museet, at der er to turistinformationer inden for museets vægge, og samtidig tyder det på, at samarbejdet med Visit Lolland-Falster bærer frugt. Også de sociale medier har fanget mange gæster, hvor 20 procent indikerer, at de er blevet opmærksomme på museet gennem opslag på sociale medier. Derudover nævnes avisen (16 procent), museets informationsmateriale (14 procent), at gæsten kom tilfældigt forbi (12 procent) som motivationsfaktor. Museet når altså gæsterne via en bred vifte af markedsføringskanaler.

DestinationsBarometeret

I 2021 indgik museet et samarbejde med Visit Lolland-Falster om indsamling af brugerundersøgelser, dels for at museet kunne få flere data om gæsterne og deres oplevelser, men også så Visit Lolland-Falster kunne indsamle data om destinationens turister. DestinationsBarometeret er en del af projektet Datadrevet Destinationsudvikling, som er et tværgående turismeudviklingsprojekt, som Visit Lolland-Falster er en del af i samarbejde med Destination Sydkystdanmark, Destination Sjælland, Dansk Kyst- og Naturturisme og konsulenthuset Inzights med støtte fra Danmarks Erhvervsfremmebestyrelse. 2021 skal ses som et forsøgs-år, hvor museet og Visit Lolland-Falster har lært meget om, hvordan der skal arbejdes med brugerundersøgelsen.

Barometerets potentiale

Formålet med DestinationsBarometeret er at styrke turismeudviklingen på Lolland-Falster med udgangspunkt i turisternes oplevelser og adfærd. Her spiller museet en central rolle som en af områdets vigtige kulturattraktioner. Således er museets egne spørgsmål med i undersøgelsen, så vi får værdifuld viden om gæsternes besøgsoplevelse.

Besvarelser

DestinationsBarometerets brugerundersøgelser er indsamlet på De Gamle Huse – Maribos frilandsmuseum, Museum Obscurum og Reventlow-Museet Pederstrup. Der blev ikke indsamlet mange brugerundersøgelser i indsamlingsperioden. Brugerundersøgelsen kom sent ud, der manglede information, og frontpersonalet savnede en ordentlig introduktion til indsamlingen og formålet med den. Det er erfaringer, vi tager med ind i samarbejdet med Visit Lolland-Falster omkring DestinationsBarometeret i 2022.

Med relativt få besvarelser kan vi ikke konkludere noget endegyldigt. Men resultaterne giver et indblik i gæsternes museumsoplevelse, og hvordan de bliver opmærksomme på museet. De giver os også mulighed for at se potentialet for værdifuld viden i fremtiden. Museum Obscurum har fået 72 besvarelser, De Gamle Huse – Maribos frilandsmuseum 36 besvarelser, og Reventlow-Museet Pederstrup har fået 26 svar. DestinationsBarometeret udmærker sig ved gode data på vores gæster, hvad angår geografi, alder, familiesammensætning med mere. Derudover spørges

ind til, hvorfor gæsten besøger museet, hvordan gæsten blev inspireret til sit besøg, og hvordan vi kan gøre oplevelsen endnu bedre.

Informationer om gæsten

Gæsterne er tilfredse med deres besøg på de tre udstillingssteder. De er godt tilfredse med atmosfæren og personalet, men alle tre udstillingssteder har også punkter, hvor det kan gøres bedre. Der efterspørges bedre mulighed for mad og drikke på de tre udstillingssteder. Således får vi i DestinationsBarometeret konkrete kommentarer på og indsigt i, hvad der er godt, og hvor der er mulighed for at forbedre oplevelsen for gæsten. Ser vi på de konkrete data, kan vi dykke ned i forskellige parametre omkring gæstens beslutningsproces og besøget.

Formålet med DestinationsBarometeret er at styrke turismeudviklingen på Lolland-Falster med udgangspunkt i turisternes oplevelser og adfærd. Her spiller museet en central rolle som en af områdets vigtige kulturattraktioner.

KØKKENER TIL STORE OG SMÅ

Af Leif Plith Lauritsen

Én ting markerede mere end nogen anden året 2021 for bygningsafdelingen. Det var det store og meget omfattende køkkenarbejde, der blev gennemført af museets håndværkere.

Først og fremmest fyldte det enorme arbejde, der er udført i kælderen under hovedbygningen på Pederstrup. Vi har revet et køkken ned og etableret eller fornyet ikke mindre end tre køkkener. Hovedbygningen på Pederstrup står dog ikke alene. Et andet sted er der ligeledes også fornyet et køkken.

2021's første køkken blev skabt, da afdelingen sidst i januar fornyede det meget lille og enormt slidte tekøkken i Færgestræde. Her havde der i mindst 30 år kun befundet sig en håndvask, en stålreol og en elkoger. Alt sammen meget slidt og trist. I løbet af et par dage i april fik vi revet det gamle køkken ud, og efter yderligere et par dage var det nye køkken sat op og klar til brug. Selvom dette ikke var en nødvendighed for bygningen, valgte vi alligevel at prioritere det for at forøge hverdagskvaliteten for personalet i denne ende af museet.

Det store Pederstrup-projekt

Årets helt store restaureringsprojekt fandt sted i den modsatte ende af museets ansvarsområde, nemlig ude på Reventlow-Museet Pederstrup.

Her havde vi via et større EU-projekt fået mulighed for at skabe ikke kun et undervisningskøkken til skolebørn, men endda også at sætte det store herregårdskomfur i det gamle køkken i stand.

Selve det store støbejernskomfur var allerede i vinteren 2020 pillet ned og transporteret til Christiansfeld for der at blive sat i stand og gjort klar til brug i formidlingsøjemed. Altså så meget sat i stand, at man kan fyre op i det og lave mad til høj som lav i køkkenet.

Når et sådant stort komfur tages ned, vil der naturligvis altid være en del reparationer på væggen bag. Det stod museets egen murer, Martin, for. Samtidig blev de områder af køkkenet, man ikke kunne istandsætte sidste år, fordi komfuret stod i vejen, lige shinet op. Så var det bare at vente på, at ovnsætteren kom tilbage med det imponerende køkkenmøbel.

Vinkælderen

Mens det store komfur var på kurophold, gik vi i gang med den såkaldte vinkælder. Her var gulvet oprindeligt et teglstensgulv lagt i gule tegl. En ganske lille rest af dette gulv var bevaret i det ene hjørne i rummet. Ud fra denne lille rest kunne vi både måle højden af gulvet og naturligvis se mønsteret. Før vi gik i gang med arbejdet, ville vi

Foto af det nedslidte køkken

Det nye køkken i Færgestræde

Det færdige undervisningskøkken på Reventlow-Museet Pederstrup

gerne føre et stort vandør ned under det kommende stengulv, fordi røret dels skæmmede rummets æstetiske udtryk, dels ikke hørte til i den oprindelige kælder. Men da bygningen er fredet, kan man ikke bare grave sådan et rør ned i jordgulvet. Derfor blev den lille 20-25 centimeter dybe og spade-brede nedgravning gennemført af en af museets middelalderarkæologer med Slots- og Kulturstyrelsens godkendelse.

Denne lille rende blev lagt langs en større nedgravning, som stammer fra dengang man, formentligt i 1980'erne, understøbte søjlerne i kælderen. Således forstyrredes eventuelle gamle kulturlag mindst muligt. Gravningen viste da også, at de øverste 20-25 centimeter primært bestod af meget moderne omrodet jord, men også at man ikke skulle meget længere ned for at ramme mere uforstyrrede lag, hvor de øverste af disse kunne stamme tilbage fra 1700-årene.

Efter røret var lagt ned i gulvet, blev det nye teglstengulv lagt i samme mønster som det gamle og med sten, der havde samme farve og størrelse som de oprindelige sten. Herefter kom turen til at sætte væggene og de to piller, der bærer hvælvene, i stand. Ved den lejlighed opdagede Martin, at der på de murede piller var fortapninger på indersiden, som om der havde været muret "noget" mellem dem. Derfor vendte vi atter blikket mod det ene foto, vi har af kælderen, fra dengang den var i funktion som vinkælder og magasin. På billedet kan man nemlig tydeligt se, at der mellem pillerne er muret en fast buet bænk

med hylder til vin. Nu står vinkælderen og venter på, at vi går videre med indretningen. Et projekt, vi håber at påbegynde i 2022.

Et mægtigt komfur kommer tilbage

Efter at have været på, hvad der for et gammelt komfurs vedkommende kan sammenlignes med et wellness-ophold i Christiansfeld, kom ovnsætteren i april 2021 tilbage til Pederstrup med et komplet istandsat komfur til det gamle herregårdskøkken.

Det tog ovnsætteren og dennes assistent nogle dage at sætte komfuret op igen og klargøre det til den første optænding. Herefter var der kun mindre murarbejder, som skulle udføres, hvorefter det gamle køkken atter stod som et nyt smukt og brugbart køkken.

Et undervisnings-industrikøkken bliver skabt

Hele dette store projekt, inklusive renovering af det gamle komfur og genetablering, er delvist finansieret via EU-projektet South Baltic Manors og delvist ved egne midler. Som led i dette projekt var det planen at etablere både et undervisningskøkken og at vise, hvordan man på et gammeldags brændefyret komfur kan lave mad.

Det gamle værksted, der tidligere var en del af forpagterboligen, skulle i den sammenhæng omdannes til et undervisningskøkken, hvor skoleklasser og andre grupper i fremtiden kan undervises i tilberedning af historisk mad. Sådant et projekt kræver naturligvis speciale. Indretning af forholdene til et undervisningskøkken, som svarer til et

industrikøkken, kræver, at en lang række betingelser er overholdt, så Fødevarestyrelsen kan godkende køkkenet til produktion.

Det vi selv kunne udføre, var naturligvis den generelle istandsættelse af rummene. Vi kunne konstatere, at sidst rummene var blevet sat i stand, var standarderne nogle helt andre, end de er i dag. Derfor blev renoveringen af rummene, især det mindste, en noget større opgave end forventet, men vi fik klaret det i tide.

Efter første del af arbejdet var overstået, gik malerne i gang med at male væggene med en speciel maling. Efterfølgende kom både elektriker og køkkenmontører for at færdiggøre køkkenet.

Et asfalteret rum

Sideløbende med køkkenarbejdet var vi gået i gang med at indrette nye personalelokaler. Vi ville blandt andet etablere et nyt badeværelse til personalet, idet det gamle blev gjort til et handicap- og publikumstoilet. Vi flyttede også personalerummet ned i den ende af bygningen, hvor vi var ved at skabe det nye personalet toilet.

Vores største overraskelse i forbindelse med istandsættelsen af kælderen kom, da vi gik i gang med personalerummet. Det gamle fyrrum havde tydeligvis oprindeligt været delt i to. Vores arkitekt foreslog derfor at sætte den nedrevne væg op igen og omdanne det nye rum til personalets tekøkken.

I forbindelse med dette arbejde ville vi naturligvis også sætte resten af rummet i stand, herunder gulvet. Det

var meget ujævnt, og de øverste lag af gulvbelægningen var delvist sprunget af.

Da vores folk, Carsten og Martin, gik i gang med at fjerne de øverste gulvlag, opdagede de, til alle store overraskelse, at man havde lagt asfalt ud som gulvlag. Dette er troligt sket tilbage i begyndelsen af 1980'erne, da man renoverede hovedbygningen. Hvorfor man har gjort det, er lidt af et mysterium, men det bedste bud er, at man har haft fugtproblemer og ville sikre rummet mod fugt. Der er i mellemtiden sket meget både med materialer og dræning omkring bygningen, således at vi nu har sikret rummet på en mere moderne bygnings- og miljøvenlig måde. Herefter kunne resten af rummet sættes i stand og klargøres til tekøkken.

I skrivende stund er alle de nye køkkener i kælderen på Pederstrup taget i brug, og det gamle nedslidte køkken i forvalterboligen revet ned. I 2022 håber vi at have en totalistandsat kælder med publikums- og personalerum.

VI EFTERUDDANNER OS

Af Ulla Schaltz

Museum Lolland-Falsters medarbejdere er efterhånden en sammentømret gruppe, der har arbejdet sammen i mange år. Foran os venter meget store opgaver. Det er et nyt museum på havnen i Nykøbing og formidling af Nakskov by og fjords historie i Havnebygningen i Nakskov. Vi skal udvikle De Gamle Huse - Maribos frilandsmuseum og Reventlow-Museet Pederstrup, lave nye udstillinger på Stiftsmuseet og bygge nyt magasin for blot at nævnte nogle. Opgaverne er spændende og udfordrende. De kræver nye vinkler på stoffet og ikke mindst nye kompetencer til at levere formidling ad nye veje og på nye måder, nu hvor Museum Lolland-Falster bevæger sig mere og mere i retning af oplevelses- og transformationsøkonomi.

Men ét er at sende medarbejdere i alle retninger på efteruddannelse, noget andet er at tage på en dannelsesrejse sammen. Som direktør er det vigtigt, at det fantastiske hold, som i disse år udgør Museum Lolland-Falster, er det samme hold, der også står for transformationen til det nye museum.

I disse år afdækker vi, hvilke kompetencer vi mangler i medarbejdergruppen, og samtidig har vi i 2021 taget hul på efteruddannelsesdage sammen. Det er blevet til to forløb, som har givet museets medarbejdere nye perspek-

tiver på deres arbejde med formidling, men samtidig givet os læring og oplevelser sammen. Det er vigtigt, at vi tager rejsen frem mod det nye museum sammen, også når det handler om at blive klogere og dygtigere.

I 2021 blev det til to forløb. Det ene om dramaturgi, det andet om religion. Dramaturgiforløbet med Pernille Elimar foregik over fire hele dage. Her var vi igennem dramaturgiens historie og de mange virkemidler, der arbejdes med inden for dramaturgi. Formen var en vekselvirkning mellem oplæg og hands-on-aktiviteter. I grupper udarbejdede vi oplæg til udstillinger og modeller over kommende udstillinger. Formålet var at give museumsinspektørerne og udstillingsteamet et fælles sprog og et fælles afsæt, når vi arbejder med formidling og især udstillinger, men også en fælles begrebsramme, når vi ser på andre museers udstillinger sammen.

Museets forskningsprofessor Michael Rothstein fra Syddansk Universitet førte museets inspektører og udstillingsmedarbejdere igennem en dag med oplæg om religionsfænomenologi. Da flere af museets projekter og kommende projekter kredser om religion, var det vigtigt at få en introduktion til religionsvidenskab.

Ud over undervisningsforløb tager museets medarbejdere også på en del studieture. Vi benytter os meget af besøg hos vores museumskollegaer for at se deres formidlingstiltag og ikke mindst tale med dem om de gode og dårlige sider af forskellige former for formidling. Året 2021 har budt på en del studieture. Den danske museumsverden udmærker sig ved at være virkelig god til at vidensdele. Det kommer vi til at nyde godt af i vores udviklingsarbejde i de kommende år.

I disse år afdækker vi, hvilke kompetencer vi mangler i medarbejdergruppen, og samtidig har vi i 2021 taget hul på efteruddannelsesdage sammen.

Dramaturgi undervisning

FUNDRAISING OG SPONSORER

Af Ulla Schaltz

Samarbejdet med fonde og sponsorer er blevet mere og mere vigtigt for Museum Lolland-Falster. Det giver ikke blot penge til museets mange projekter, men blåstempler også vores ideer. Ofte får vi også sparring til at udforme projekterne endnu skarpere. Uanset hvad, så er samarbejdet med fonde og sponsorer vitalt ikke kun for at udvikle museet, men også for at klare en mængde vedligeholdelsesopgaver.

I de kommende år er der en stor opgave i at fundraise til et nyt museum i Nykøbing. Sideløbende hermed skal museets øvrige udstillinger også opdateres og udvikles, ligesom der er forskning, der skal bedrives, og bygninger, som skal renoveres. Der bliver derfor god brug for medarbejdernes evne til at skrive gode fondsansøgninger.

Museum Lolland-Falsters medarbejdere er faktisk ganske gode til fundraising.

Vi sender flere ansøgninger til fonde end tidligere, hvor vi primært søgte penge i EU-puljer og blandt helt lokale fonde. Med museets strategipapirer og virksomhedsplaner følger vi nu en skarp fundraisingstrategi.

I 2021 har vi ansøgt og åbnet projekter med fondsmidler for 11 millioner kroner. Det giver en bevillingsprocent på over 80, hvilket fremgår af figur 1.

Normalt siges det, at man skal regne med en succesrate på 15 procent. De rigtig gode fundraisere ligger på 50-75 procent. En opgørelse fra Nyhedsbrevet Danmarks Fonde for 2015 viser, at godt 7.000 ansøgere fik penge fra 14 store og mellemstore fonde, som tilsammen uddelte 1,8 milliarder kroner. Fondene i opgørelsen modtog i alt 21.495 ansøgninger og uddelte samlet set til 35 procent af ansøgerne.

	2019	2020	2021
Omsætning eksterne midler - tidligere og nybevilligede	5.844.989	12.549.216	11.017.361
Bevilliget sum i forhold til ansøgt sum	75 %	85 %	80 %
Bevilligede ansøgninger i forhold til ansøgte antal	90 %	75 %	70 %

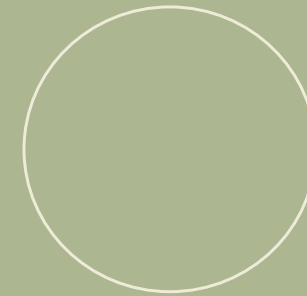
Vi kan med andre ord klappe os selv på skuldrene for det gode resultat. I den forbindelse vil vi gerne takke følgende fonde og øvrige bidragsydere for samarbejdet i 2021:

15. Juni Fonden	Interreg 5a Deutschland-Danmark
Arne V. Schleschs Fond	Interreg 5a South Baltic
Augustinus Fonden	Kulturministeriets Forskningsudvalg
BrebølFonden	Knud Højgaards Fond
Carlsen-Langes Legatstiftelse	Kulturregion Storstrøm
DDF	Kulturtjenesten
Det Classenske Fideikommis	Lollandsfonden
Dronning Margrethe II's Arkæologiske Fond	Lolland Kommune
Forskningsministeriet	Kulturministeriet
Elisabeth Munksgaard Fonden	Moenbogaardfonden
Farumgård-Fonden	Nordea-fonden
Guldborgsund Kommunes Turismepulje	Slots- og Kulturstyrelsens puljer
Guldborgsund Kommunes Bosætningspulje	Sonning-Fonden
Guldborgsund Kommune	Statens Kunstfond
	Varelotteriet

Vores samarbejde med især lokale sponsorer er meget vigtigt. Vi har lokale sponsorer, som har tegnet et sponsorat på hvert af vores udstillingssteder, og derudover har vi en række sponsorer, som har valgt specifikt at støtte en enkelt udstilling eller aktivitet.

I den forbindelse vil vi gerne takke følgende sponsorer for samarbejdet:

Advokatfirmaet Drachmann	2010 Vin & Velsmag
Benny Nielsen Transport	Værkstedet
Bog og Idé	
Den Gamle Bagergaard	
Greenline	
Knuthenborg Safaripark	
KS Værktøj	
Loxam	
Pabst Bakery	
Rask El	
Stark, Maribo	
Stokkemark Bageri	
Studio 27	
SuperBrugsen Maribo	
Troels Jørgensen	

Museum Lolland-Falster Årsberetning 2021

ISBN: 978-87-88334-21-0

EAN: 9788788334210

Udarbejdelse: Museum Lolland-Falster

Billedmateriale: Hvis ikke andet er angivet

Museum Lolland-Falster

Illustrationer: Tom Björklund

Fotografer: Ingrid Riis, Peter Kryger, Jakob Nyborg Andreassen,
KOST, Christoph Löwen

